Лшн. — Лошнів
Лщц. — .Піщанці
М.Б.—МалiБірки
Мгл. — Могильниця
Мдв. — Медова
Мжл.—Мужилів
Мих. — Михалюв
Мкл. — Миколаївка
Мнл. — Монилів
Мон.—Монастириха
Мтш. — Матеушівка
Мшк. — Мишковичі
Нвс. — Новосілка
Нвст. — Новоставці
Нгр. — Нагірянка
Нест. — Нестерівці
Осв. — Осівці
Ост. — Острівець
Пзн.—ІЕзнанка
Плт. — Пилатківці
Плч. —Пилитгче
Прв.—Переволока
Пшк. — Пишгавці
Рмн. — Романівка
Рнв. — Ренів
Сд.—Сади
Сдк. — Садки
Скв. — Ков'ятин
Скл. — Соколів
Скм. — Скоморохи
Сл.Стр. — Слобідка Струсівська
Слн. — Солоне
Урм. — Урмань
Ус. — Устя
Фдр.—Федорівка
Цгн. — Циганів
Чрв. — Червоне
Шидл.—Шидлівці
Шпг. — Шульганівка
Шп. — Шипівці
Шмл. — Шумляни
Шріш.—Шершенівка
Шіпк. — Пишківці
Щпн. — Щепанів
Ябл. — Яблунів
Яре. — Ярославичі

ІНШІ СКОРОЧЕННЯ

вул. — вулиця
дол. — долина
к.села—куток села
урч. — урочище
пас. — пасовище
пров. — провалля
урв.—урвище
м.розв. — місце розваги
ч.лісу — частина лісу
ч.села — частна села
мгл.—могила
чаг. — чагарник

ЛІТЕРАТУРА

1. Грінченко Б.Д. Словарь украинского языїка, собраньш редакдией ж. "Киевская старина". — К., 1909. — Т.1-4.
2. Даль В.И. Топковий словарь живого великорусского язика — М., 1955. — Т. 1-4.
3. Етимологічний словник української мови. — К., 1985. — *7.2.*
4. Заставецька О.В.Географія Тернопільської області. Тернопіль, 1994.
5. Марусенко Т.А. Материалыї к словарю украикских географических апелятивов. — Полесье (Лингвистика. Археология. Топонимика). М., 1968.
6. Мурзаев З.М. Словарь народньїх географических терминов. — М., 1984.
7. Свинко Й.М. Сторінки природи рідного краю. — Тернопіль, 1994.
8. Словник української мови.—К., 1970-1980.—Т. 1-11.
9. Фасмер М. Згимологический словарь русского язьїка. -— М., 1986. — Т. 1-2.

Людмила Радьо

ДАВНЬОУКРАЇНСЬКІ КОМПОЗИТНІ ІМЕНА В ОСНОВАХ ОЙКОНІМІВ НА **-jb, *-ja*

Топоніми на ***-jb** належать до однієї з найархаїчніших у слов'янській ономастиці моделей, формування якої здійснювалося ще у праслов'янський період [6, 101]. За лексикословотвірною будовою — це субстантивовані присвійні прикметники. В XI-XII ст. за цією моделлю, як свідчать писемні історичні пам'ятки, утворювалися не тільки назви поселень, але й назви дворів, пор.: *у двора ...Брачьславля* [1068, ПСРЛ[1], П, 160], *двор Воротиславлт,* [945, ПСРЛ, П, 44], *полоецн ... зажгоша деор Радьслаель* [1161, ПСРД П, 512]. У той же час ця модель топонімів була характерною передусім для прадавніх городів (значний відсоток назв міст, що згадуються в літописах Київської Русі, були утворені саме за допомогою цього суфікса): *й посадиша ... Всеволода Володимери* [988, ПСРЛ, 1, 121] *й приде Каменю Изяслаелю взять я* [1240, ПСРД П, 786]; *избиша. Полоецн межи Мукареєомь й Ярополчемь* Г1160. ПСРД П. 5051 і т.п.

ПСРЛ — Полное собрание русских летописей, т. 1-2. — М., 1962

Незважаючи на архаїчність цього типу ойконімів, їх особливу цінність для історії народу та мови, в українській ономастиці, на відміну від болгарської та польської, досі їм приділялося порівняно мало уваги. Названа модель досі найгрунтовніше досліджувалася лише у спеціальних працях О.А.Купчинського [6, 101-129; 7, 217-237] і Д.Г^учка [1, 138-145], а принагідне — у регіональних дослідженнях Д.Бучка [2], Ю.Карпенка [5], ЯЛури [9], М.Худаша [11] та ін.

О.А.Купчинський, аналізуючи цю модель географічних назв у межах України, особливу увагу звернув на семантику другого компонента композитних і скорочених від композитних імен (твірних основ цих ойконімів). Другий дослідник (Д.Бучко) обмежився аналізом ойконімів цієї моделі тільки у межах Покуття.

Проблеми походження та структури назв українських поселень на ***-jb** побічно торкалися також мовознавці XDC - поч. XX ст. М.Максимович і М.Кордуба.

Об'єктом свого дослідження О.Купчинський обрав власне ті ойконіми на ***-jb**, другий член твірних основ яких реально репрезентується в давніх іменах-композитах або легко встановлюється на базі інших композитних імен давньоукраїнської чи давньослов'янської анропонімії. Другий (постпозиційний) член у композитних іменах є, на думку автора, прозорішим за значенням і значно стабільнішим у словотвірному аспекті. Крім цього, кількість компонентів, що виступають у постпозиції композитних імен, є меншою, ніж компонентів, що виступають у препозиції таких імен. Дослідник вважає також, що моделі антропонімів, другим компонентом яких виступають морфеми *-MUB, -мер, -миль, -мишль, -жир, -бор, -виж,* беруть свій початок з праслов'янської епохи, а моделі з компонентами *-дан, -дуб, -хвал* — це пізніші утворення, поява яких, можливо, відноситься до часів Київської Русі, а то й пізніших [7, 223]. Цікавими є також спостереження 0,Купчинського стосовно поширення ойконімів цієї моделі в межах України на різних хронологічних зрізах [7, 228-236].

Об'єктом нашого дослідження стали українські ойконіми на **-*jb**, утворені від імен-композит, першим членом яких виступають іменники, прикметники та дієслова.

Домінуюча кількість українських ойконімів на **-*jb** мотивована двочленними давньослов'янськими та давньоукраїнськими іменами, наприклад: *Доброгощ (<Доброгость), Добромишль (<Добромисль), Дроговиж (<Дроговидь <Дороговидь), Жизномир (<Жизномирь),* ***Радогощ*** *(<Радогоспгь)* та под.

Імена-композити виникли ще у праіндоєвропейську добу й широко використовувалися у праслов'янський період, тобто задовго до прийняття християнства. Характерним для них є те, що кожен з компонентів двочленного імені становить основу якогось загальновживаного слова із власною семантикою. Вважається, що у таких іменах відображено побажання батьків новонародженому, наприклад: *Будимир <будСи)*— "діяти, розуміти, помічати, бути мудрим" [10, 55];
"заохочувати, збуджувати, піднімати" [15, 72] і *-мирСь)"* — "спокій, тиша, народ" [10, 73] — носій цього імені повинен би стерегти мир, або ж вести за собою людей.

За морфологічною природою першого компонента виділяємо три основних типи двочленних імен, що лежать в основі топонімів: відіменникові, відприкметникові та віддієслівні утворення. Кожний із виділених типів антропонімів ілюструється різною кількістю назв поселень. Найменшою кількістю прикладів репрезентуються ойконіми на **-*jb**, першими компонентами основ яких є іменники.

м.Богуслав (Кв). Уперше згадується серед інших міст Київської Русі в Іпатіївському літописі під 1195 р.: *Всеволодь бо просяше одь него Корсоуня, Богуславля, Канева* [ПСРЛ, П, 683]. Назву міста утворено від давньослов'янського двочленного імені Богуславт" [10, 16]. У найдавніший період назва поселення, звичайно, вживалася із фінальним *-ль,* що виникав згідно з фонетичними законами давньоукраїнської мови на місці -*jb після губних приголосних. Перший компонент двочленного імені *Бог(у)*—мав значення: "доля, щастя, сила, благо, любов" [10, 15]; "багатство, щастя, доля" [15, 70]; другий компонент — *слав(ь)* означав "називатися, іменуватися, бути відомим" [10, 82]; "слава, ім'я" [15, 85-86]. Очевидно, ім'я, що лягло в основу топоніма, могло означати: "прослався любов'ю, щастям, багатством, долею", "будь щасливим".

м.Домажир (Лв). Першу фіксацію ойконіма виявляємо в документах XV ст. (1474 р.): in villa Domazyr in distr. Leopoliensis [12, XVII, 437]. Назва ця походить від давньослов'янського імені *Домажирь* [10, 75]. При сполученні з суфіксом **-*jb** фінальний приголосний імені -р спершу

палаталізувався, але згодом ствердів. Перший компонент імені *Дом/ь)* — має в своїй основі іменник "дім" [10, 66; 15, 74], а другий, за М.Морошкіним, означав "свіжий, життєвий, не мертвий" [10, 68], "життя, ст.слов. "паша, корм" [15, 93], "жолудь, багатство" [3, 931].

Мирогоща (Перша і Друга), села (Рв). Перша згадка про Мирогощу датується другою половиною XV ст.: *вь Мирогоще [9,* 14], Назва поселення походить від імені **Мирогость,* пор. *Мирогнєєь, Миромирь, Мирославь* [10, 126]. Під впливом суфікса **-*jb** фінальний приголосний

основи *-т* змінювався на *-ч,* а попередній приголосний *-с* внаслідок регресивної асиміляції за місцем і способом творення змінився на *-ш.*

Мирославль, село (Жт). Уперше це поселення знаходимо у пам'ятці ХГХ ст.: *Myroslawl* (SG , ЗС, XV/2, 339). Ойконім утворено від давньослов'янського композитного імені *Мирослава* [10, 126; 13, 113]. Після приєднання -***jb** до фінального губного приголосного імені *-в* у відповідності з фонетикою давньоукраїнської мови на місці -j з'являється епентетичний *-л-*. Перший компонент композита *мир;*

за М.Морошкіним, виражав поняття "спокій, тиша, громада людей" [10, 73]. Ф.Міклошич вважав компоненти *мир-* і *слав-* тотожними за значенням, пор *Болемир — Болеслав, Бранимир(ь) - Бранислав(ь)* [10, 73; 15, 79]. Компонент *-слав,* як гадав М-Морошкін, означає "іменуватися, називатися, вважатися, бути відомим" [10, 82].

У другій групі імен-композит домінуючими першими компонентами є лексеми на позначення кольору: *біло-, вороно-, сиво-, чорно-, ясно-.*

Біловіж, село (Рв). Перша письмова згадка у документах про це поселення датується 1511 р: "Bialowiez nad Studenica" [SG, XV/1, 130]. Ойконім утворено від імені **Бьловидь,* пор. *Бьловодь, Б'ьлович'ь* [10, 32]. Після приєднання архаїчного форманта -*/г> кінцевий приголосний основи антропоніма *-д,* згідно з нормами давньоукраїнської мови, змінювався на *-ж: Бьловидь* + *-*jb* >Бьловиж'ь >Бьловиж >Біловиж, а згодом кінцевий приголосний антропоніма ствердів. Перший компонент композитного імені, що лежить в основі топоніма, *Біл(о),* —має .значення "гарний, світлий, чистий, незаплямований, вільний" [10, 97]; другий компонент — вид: "знати, говорити, розповідати, відповідати" [10, 59], "вид, бачити, прибуття, з'явлення" [15, 71]. Значення антропоніма могло бути: "хай буде світлий, ясний, білий" [9, 10], "хай побачить світло".

Вороніж, село (См). Уперше цей топонім згадується в писемних пам'ятках від 1672 р: при ... *Воронежу* [АК ЮЗР IX, 949]. Назва його походить від давньоукраїнського імені-композита *Воронь.* Перший компонент *Ворон*— означав "вороний, чорний, темний" [10, 60], другий *-ньг(ь):* "ніжність, м'якість, турботливість" [10, 50]. Внаслідок впливу *****-**jb** кінцевий *г >жь, що* згодом ствердів.

Яснобір, село (Рв). Топонім вперше фіксується у документах від 1855 р.: *Яснобоpь* [9, 18]. Ойконім утворено від імені *Яснобоpь: ясн(ь)* — має значення: "світлий, веселий, чистий" [10, 89]; *бір (<бор):* "боротьба" [15, 71], пор. *Ясногорь Ясномирь* [9, 18]. При сполученні з формантом **"*jb** фінальний основи імсні *-р* спершу палаталізувався, а згодом ствердів. Антропонім *Яснобір* міг означати: "Хай бореться за добро!"

Найпоширенішим компонентом серед відприкметникових утворень є лексеми *дрого- (дорого-) і добро-,* пор. *Добромиль* (Лв), *Добросин* (Лв), *Дорогобуж* (Рв), *Дорогоща* (Хм), *Дрогобич* (Лв), *Дроговиж (Лв), Дрогомишль* (Лв).

Дрогоеиж. село (тепер Верхньодорожне, Лв). Ойконім фіксується документами XVer.: et ville regales Drohowysz... [1456, 12, XIV, 467; 1483, 12, ХУШ, 263]. Назва походить від імені **Дрогоеидь,* пор. *Драгобудь, Боговидь* [10, 15, 77; 15, 72]. При сполученні з суфіксом -***jb** кінцевий приголосний імені *-д* змінився на *-ж* у відповідності з фонетичними законами української мови. Перший компонент двочленного імені *Дрог(ь) — (=Дорогь-),* напевно, означав "любий, милий, вартий високої ціни" [10, 59], а постпозиційний компонент *-видСь)* — "говорити, розповідати, знати" [10, 59].

Найбільш чисельними є деривати на -***jb,** утворені від імен-композит, першим членом яких виступають дієслівні лексеми. Найпродуктивніші компоненти: *Бери-. Бори-, Види-, Літо-, Радо-, Стани-. Хоти - (Хоте-).* Нижче розглянемо окремі ойконіми, мотивовані визначеним типом імен-композит.

Видибор, село (Жт). Цей топонім вперше згадується у документах під 1598р.: *Wydybor* [6, 111; 16, 25]. Ойконім походить від імені ***Видиборъ**, пор. *Видимиръ* [10, 38]. Препозиційний компонент *Вид-*: д. укр. *"видьть"* [10, 59], "вид, бачити" [15, 91]; компонент *-бор(ъ)* — "боротися, боротьба" [15, 71].

Вітоніж, село (Вл). Уперше згадується в пам'ятках з XVI ст.: z Witoniza [1545, 8, IV/2, 85]. Ойконім походить від імені *Вітонг(ъ)*, пор. *Витомиръ*, *Витоградъ*, *Витославъ* [10, 40]. Перший компонент *Вьт-(вит-)* означав: "оповідати, відповідати, передбачати, віщувати" [10, 59], а *-ньг(ъ)-*: "ніжність, м'якість, турботливість" [10, 60].

Желібор, село, тепер Желібори (Лв). Ойконім уперше фіксується в документах XVст.: Żelybor in districtu Halic [1463, 11, XII, 459]; у Йосифінській та Францисканській метриках подається у формі Желебори [Й IX-288, Ф IX-98]. Назва утворена від імені *Желиборъ* [10, 84; 13, 131]. Препозитивний компонент *Жел-*: "бажати" [10, 63], пор. рос. "желать", прагнути, бажати, хотіти [15, 93]; *-бор*: "боротьба" [15, 71]. Антропонім міг означати: "Прагни боротися!"

Літогоща, село (Вл). Уперше згадується в XVI ст.: "у Литогощи" [1527, 9, 13]. Утворено ойконім від імені Літогость, пор.Литоградъ, Литомыслъ [10, 112]. Під впливом форманта ***-ja** фінальний *-т* імені змінювався на *-ч*, а попередній приголосний *-с-* внаслідок регресивної асиміляції за місцем і способом творення змінювався на *-ш-*, тому *-ст> шч>щ*. Перший компонент *Літ(о)-*: пол. *"litowac'się"*; "жаліти, мати милосердя" [9, 13]; постпозитивний компонент *-гост(ъ)* означав "збір, суспільство, чужий, перехожий, не наш, недосвідчений, іноземний купець" [10, 64]; "гість, чужинець" [15, 76]. Антропонім міг означати "Нехай буде милосердним!", "Хай завжди приймає гостей!" [9, 14].

Любомиль, село, тепер *Любомль* (Вл). Уперше згадується в Іпатіївському літописі під 1287 р.: *поьха Кондратъ ко Мьстиславоу, и приьха во Берестии, и приъха в Любомль ... из Любомля пригна Яртанъ ляхь из Люблина... и приьха в Любомлъ* [ПСРЛ, П, 907, 909]. Ойконім походить від імені **Любомлъ* <**Любомилъ*. Препозиційний компонент *"любо-"* означає: "любити, милувати, обіцяти, подобатися" [10, 73], другий *-мил(ъ)*: "ніжний, милостивий, милосердний, приємний, люб'язний" [10, 73], "дорогий, милосердний" [15, 79].

Нами розглянуто лише 3 основні групи топонімів, в основах яких — давньоукраїнські повні двочленні імена. Таких ойконімів налічується 63, що становить 35% від усіх, зібраних нами, ойконімів України на ***jь**.

Дослідження архаїчних ойконімних моделей має велике значення для встановлення антропонімікону давніх русичів, адже композитні імена із запровадженням християнства були витіснені не завжди зрозумілими грецькими, давньоєврейськими.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бучко .Д.Г. Архітипічні утворення назв на -*jь в ойконімії Покуття //Українська історична та діалектна лексика. — К., 1995. — С.138-145.
2. Бучко Д.Г. Походження назв населених пунктів Покуття. — Львів: Світ, 1990. — 143с.
3. Історичний словник українського язика. Т.І (А-Ж). Уложили проф. Є.Тимченко, С.Волошин, К.Падаревська, М.Петренко. — Харків-Київ, 1930.
4. Йосифінська і Францисканська метрики. — К., 1965.
5. Карпенко Ю.О. Топонімія центральних районів Чернівецької області (Конспект лекцій). — Чернівці, 1965. — 76с.
6. Купчинський О.А. Двочленні географічні назви України на -*jь. // Питання історії української мови. — К., 1970. — С.101-129.
7. Купчинський О.А. Статистика та географія відприсвійних географічних назв України на -*jь .// Історичні джерела та їх використання. — К., 1969. — С.217-236.
8. Памятники, издаваемые Временною комиссией для разбора древних актов. — Т. 1-4, кн. 1-3. — К., 1848-1898.
9. Пура Я.О. Походження назв населених пунктів Ровенщини. — Львів, 1990. — 143с.
10. Славянский именословъ или Собрание славянских личных имен въ алфавитном порядкь составленъ священником М.Морошкинымъ. — Санкт-Петербург, 1867.
11. Худаш М.П. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів. — К., 1995.
12. Akta grodzkie i ziemskie. — T.1, 2, 12, 14, 17, 18. — Lwów, 1868-1930.
13. Malec M. Budowa morfologiczna staropolskich złozonych imion osobowych. — Wrocław, 1971.

14. Onomastica Slavogermanica. XIV. Pod redakcją Stanisława Rosponda. — Warszawa, 1984.
15. Svoboda J. Staročełska osobní jména a naše přijmění. — Praha, 1964. — S.91-104.
16. ŹD — Źródła dziejowe, t. 18, cz. 1. — Warszawa, 1902.

Наталія Биляк

ОНОМАСТИЧНИЙ ПРОСТІР НІМЕЦЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ О. ГОНЧАРА "СОБОР"

Питання передачі власних імен у перекладах художньої літератури з однієї мови на інші привертає все більшу увагу як лінгвістів, так і перекладачів-практиків і становить собою складну наукову проблему. Оскільки власні імена у літературному творі утворюють свою цілісну систему та виконують ряд функцій. Антропоніми вжиті автором у творі невипадково, вони є одним із засобів вираження об'єктивної дійсності, зображуваних подій, оцінки персонажів, ставлення до них інших героїв, а подекуди і самого автора.

Труднощі передачі імен з однієї мови на іншу спричинені не лише відмінностями на лексичному рівні, що само собою зрозуміло, але й на фонетичному, морфологічному, а іноді й на синтаксичному.

Доброю ілюстрацією того, як реалізується передача антропонімів з української мови на німецьку є німецький переклад роману О.Гончара "Собор" — "Der Dom von Satschipljanka", здійснений Е.Котмайєр та І.Костецьким.

Характерним для авторської манери О.Гончара є величезна кількість персонажів у творі. Усіх їх письменник іменує певним чином. До того ж, як правило, кожен персонаж має кілька варіантів іменувань. Наприклад, Ізот Лобода іменується ще як Ізот Іванович, Лобода-старий, батя, дід Нечуй-вітер, батько, знатний металург, старий обер-майстер, козарлюга, старий, Лобода-ветеран, патріарх і т.д.

Вибір певного варіанту імені персонажу зумовлений конкретною ситуацією, тим, яке власне смислове і функціональне навантаження несе певна номінація у творі взагалі чи у цьому контексті зокрема, яким чином вона характеризує героя або оточуючих його персонажів. Очевидно, що така різноманітність іменувань, їх своєрідність, специфічність, притаманна саме українській мові, становить певні труднощі для перекладачів.

Номінаційний пласт твору доволі об'ємний і різноманітний. Він містить "два взаємозв'язаних і взаємодоповнюючих шари лексики — онімну і безіменну системи, які безпосередньо співвідносяться з глибинами внутрішнього сюжету" [1]. Як видно з наведених вище прикладів, О.Гончар доволі успішно використовує обидва шари лексики для номінації героїв. Особливу роль у романі відіграють антропоніми. І це закономірно, адже саме на цей клас власних імен (далі — ВІ) падає у творах найбільше смислове і емоційне навантаження" [2].

Антропонімікон у названому творі О.Гончара представлений різними типами іменувань: власними іменами без означень, власними іменами з означеннями, замінниками ВІ. Передача ВІ на іноземну мову здебільшого не становить труднощів. "Власні імена належать по суті до безеквівалентної лексики і не перекладаються на інші мови" [3]. Вже склались певні традиції і правила передачі українських ВІ на іноземну мову. Основними принципами такої передачі є **транскрипція** (коли фонеми, що утворюють антропонім у мові оригіналу, не мають точного відповідника у мові перекладу) і **транслітерація** (якщо ім'я в українській та німецькій мовах складається з одних і тих самих фонем).

Повні офіційні імена, прізвища та по-батькові, які в першу чергу виконують номінативну або диференційно-ідентифікаційну функцію і є здебільшого стилістично нейтральними, передаються саме транслітерацією: Віра Пилипівна — Wira Pylypiwna; Геннадій — Hennadij; Горбенко — Horbenko; Никодим — Nykodym; Олекса Артеменко — Oleksa Artemenko; Прапірний — Prapirnyj; Ягор Картратий — Jahor Kartratyj; або ж транскрипцією: Довбищенко —Dowbystschenko; Леся Хомівна — Lessja Chomiwna; Олена Чечіль — Olena Tschetschil; Петро Петрович — Petro Petrowytsch; Ягор — Jahor; Яківець — Jakiwetz. У ряді випадків незрозуміло, якими правилами користувались перекладачі при передачі українських антропонімів німецькою мовою: Баглай — Baghlaj; Ганнуся — Hannusja; Федір — Fedyr.